

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

וישב תשס"ט פרשת שבוע

"תחילת נפילה ניסה" (סוטה מד ע"ב).

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

ההפטרה שנקרא השבת, בעז"ה, מסתיימת בפסוקים הבאים:
"הנה אנכי מעיק תחתיכם כְּאֶשֶׁר תַּעֲשֶׂיךָ הַעֲגֵלָה הַמְלֵאָה לָהּ עֹמֵר: וְאָבַד מְנוֹס מִקֵּל וְחֹזֶק לֹא יֵאֱמָץ כַּחַו וְגִבּוֹר לֹא יִמְלֹט נִפְשׁוֹ: וְתִפֹּשׂ הַקִּשְׁתׁ לֹא יַעֲמֵד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יִמְלֹט וְרֶכֶב הַסּוּס לֹא יִמְלֹט נִפְשׁוֹ: וְאֵמִיץ לְבוֹ בְּגִבּוֹרִים עָרוֹם יְנוּס בַּיּוֹם הַהוּא וְאִם יִקְנֹק: (עמוס ב' יג-טו)
ננסה להבין מה פשרה של נבואה זו ובעיקר מה פשר מנוסתו של הגיבור.
פסוק יג אומר דרשני. מדוע כיוון התעוקה הוא "תחתיכם"? הרי לחץ מגיע בדרך כלל מלמעלה? מהפסוקים יד-טז ברור שמדובר על גבורי חיל! מי הם?

המנוסה שלהם מאוד מודגשת. הנבואה פותחת בביטוי "וְאָבַד מְנוֹס מִקֵּל" וחותמת בביטוי "עָרוֹם יְנוּס".
ספר עמוס מסתיים בנבואה זו:

"קִאֲתִי אֶת אֲדֹנָי נָצַב עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיֹּאמֶר ה' הַכְּפֹתוֹר וַיִּרְעָשׁוּ הַסְּפִים וּבָצַעַם בְּרֹאשׁ כָּלֶם וְאֶחְרִיתֶם בְּחֶרֶב אֶהְרֹג לֹא יְנוּס לָהֶם נֶס וְלֹא יִמְלֹט לָהֶם פְּלִיט" (עמוס פרק ט א).

פסוק זה מתרץ לנו את כל התמיהות והקושיות.

זהו תיאור ההתגלות-מעשה המרכבה שחזה עמוס, כסימן לסיום נבואתו בזמן שרעש אדמה אדיר פקד את ארץ ישראל. מוקד הרעש היה בירושלים בבית המקדש, לכן רעשו ספיו.

בזמן רעידת האדמה הלחץ בא מלמטה, התעוקה היא מתחת. כולם מנסים לנוס אל מחוץ לבתים. גם מי שאיננו לבוש - "עָרוֹם יְנוּס בַּיּוֹם הַהוּא". אבל הנביא מנבא כי "לֹא יְנוּס לָהֶם נֶס" - הם לא יצליחו להמלט.

רעש אדמה זה התחולל בזמן שהנביא ישעיה הוקדש לנביא וזכה גם הוא להתגלות מופלאה-מעשה מרכבה. מסורת זו שמקורה בדברי חז"ל מעוגנת גם בהקבלה בין פסוק זה לפסוקים הבאים:

"בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזִיָּהוּ וְאֶרְאָה אֶת אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל פֶּסַע כֶּסֶם וְנִשְׂאָ ... וַיִּנְעוּ אַמּוֹת הַסְּפִים מִקּוֹל הַקּוֹרָא וְהַבִּית יִמְלֵא עֲשָׂן" (ישעיהו פרק ו א-ד).

ההוכחה האחרונה המובאת היום מקורה בנבואת זכריה וז"ל:

"וַיִּבְקַע ה' הַיָּתִים מִחֲצִי מִזְרְחָהּ וַיִּמְחַד וַיִּמָּד וַיִּמָּשׁ חֲצִי הָהָר צְפוֹנָה וְחֲצִי נֹגְבָה: וַנִּסְתֵּם גִּיא הָרִי כִּי יִגִּיעַ גֵּי הַרִים אֶל אֶצֶל וַנִּסְתֵּם כְּאֶשֶׁר נִסְתֵּם מִפְּנֵי הָרֵעַשׁ בַּיּוֹם הַהוּא מִלֶּךְ יְהוֹנָדָה" (זכריה פרק יד ד-ה).

זכריה מנבא כי בזמן הגאולה העתידה לבוא, תהיה שוב רעידת אדמה והמנוסה מפניה תהיה כמנוסת העם וגיבוריו בימי עוזיה עמוס וישעיה.

עתה נבאר, מי הם הגיבורים הנסים?

עוזיה בנה צבא קבע ענק של מאות אלפי בני חיל, המצויד במיטב כלי הנשק. באותה תקופה היה זה הצבא החזק ביותר במזרח התיכון. צבא זה ניצח את צבאות כל המדינות באזור ושמעו יצא לתהילה בכל רחבי העולם (עיינו בתיאורים המפורטים בדברי הימים ב כ"ו).

שחיתות מוסרית, שלטונית וחברתית, המתוארת באריכות בספר עמוס ובפרקים הראשונים של ספר ישעיה, גרמו לכך שכל השגיו הצבאיים של עוזיה נתבטלו ועברו מן העולם. רעידת האדמה היתה המאורע המכונן שסימל את התמוטטותה של האימפריה שבנה ומפלותיו העתידיות של צבאו. בזמן רעידת אדמה אין שום משמעות לצבא חזק ומצויד. אפסות האדם מתגלה לעין כל. גם תופשי הקשת, רכבי הסוסים והגיבורים נסים בבהלה. חז"ל מלמדים אותנו כלל "שתחילת נפילה ניסה" (סוטה מד ע"ב).

צבא הגיבורים - הצבא החזק ביותר במזרח התיכון, נס באחרונה משני מחוזות בצפון ובדרום, ללא הסכם וללא הבטחת כל רווח צבאי או מדיני. שחיתות שלטונית, מוסרית וחברתית אוכלת כל חלקה טובה בחברה הישראלית.
(בעז"ה, בשבוע הבא נרחיב את הדיבור בנושא)

הבה נתפלל כי נבואות זכריה (פרק ד' ב-ג), שנקרא בשבוע הבא בהפטרות מקץ=חנכה, אודות:
"מְנוֹרַת זָהָב,,, וְשִׁבְעָה נִרְתְּיָה עֲלֶיהָ... וְשָׁנִים זֵיתִים עֲלֶיהָ אֶחָד מִיָּמִין הַגְּלָה וְאֶחָד עַל שְׂמֹאלָהּ"
היא שתתקיים במהרה, ללא צורך ברעידת אדמה ח"ו.

לע"נ רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלבי"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH
5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר
רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה. המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

מבוא לדיני שומרים

הרב יואב שטרנברג

בתחילת עיסוקנו בהלכות שומרים, נבאר השבוע את ההלכות היסודיות בדיני שומרים. המשנה בבבא מציעא (צג.) אומרת: "ארבע שומרים הן: שומר חנם והשואל, נושא שכר והשוכר. שומר חנם נשבע על הכל, והשואל משלם את הכל, ונושא שכר והשוכר נשבעים על השבורה ועל השבייה ועל המתה, ומשלמין את האבידה ואת הגניבה".

המשנה מסבירה, שקיימים ארבעה 'דגמים' של שומרים: שני ה'דגמים' הראשונים מתייחסים לאדם שתפקידו קשור אך ורק לשמירה, והשאלה היא אם הוא מקבל שכר על שמירתו - שומר חנם, הוא שומר שאינו נוטל שכר על שמירתו, ושומר שכר, הוא שומר הנוטל שכר על שמירתו. שני ה'דגמים' האחרונים מתייחסים לאדם שיש לו רשות להשתמש בחפץ של חברו, כאשר בתמורה לרשות זו, מוטלת עליו החובה לשמור על החפץ - שואל הוא מי שאינו משלם על הרשות להשתמש בחפץ ולכן 'כל ההנאה שלו' ואילו השוכר משלם על השימוש בחפץ.

דינו של שומר החנם, שהוא חייב לשלם רק אם פשע בשמירתו. שומר שכר משלם גם במקרה שהחפץ נגנב למרות השמירה, או שאבד למרות השמירה. השואל חייב לשלם אפילו אם החפץ אבד באונס גמור. בדינו של השוכר נחלקו התנאים. להלכה, דינו כשומר שכר.

עוד חידוש בדיני השומרים הוא, שכאשר ישנה מחלוקת בין המפקיד לשומר (המכונה גם נפקד) בשאלה באילו נסיבות אבד החפץ, ואפילו אם אין למפקיד טענת ודאי, אלא שהוא פשוט אינו מאמין לשומר, אם לשומר אין ראיות, הוא חייב להישבע כדי להכחיש את טענתו של המפקיד. שבועה זו מכונה 'שבועת השומרים'.

כאמור, ישנם שלושה דגמים של חיוב תשלומים בשומרים. ברור, שהסברא נותנת שחיובו של שומר השכר יהיה גדול מזה של שומר החנם. כמו כן, שואל, היות ש'כל ההנאה שלו', סביר שיהיה חיובו גדול יותר מזה של שומר שכר. אולם, מה טיבה של ההלכה הקובעת את חובות התשלומים של השומר - האם זהו חיוב תשלומים שהתורה מטילה על השומר, או שמא מדובר בהתחייבות של השומר?

שאלה זו תלויה, ככל הנראה, בשני תירוצים המופיעים בתוספות. המשנה בבבא מציעא (צד.) אומרת: "מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה, והשואל להיות פטור מלשלם, נושא שכר והשוכר להיות פטורין משבועה ומלשלם. כל המתנה על מה שכתוב בתורה - תנאו בטל".

דהיינו, שכל השומרים רשאים להתנות עם המפקיד על חיובי שמירה שונים מאלו שהגדירה התורה. הגמרא שם שואלת, מדוע ניתן להתנות, הרי כל המתנה על מה שכתוב בתורה, תנאו בטל? בתחילה עונה הגמרא, שמשנה זו היא כדעת רבי יהודה הסובר ש'בדבר שבממון, תנאו קיים'. אולם, אחרי כן אומרת הגמרא שגם לדעת רבי מאיר, הסובר שאפילו בדבר שבממון אין אפשרות להתנות על מה שכתוב בתורה, בדיני שומרים ניתן להתנות. והטעם 'דמעיקרא לא שעבד נפשיה'. התוספות (כתובות נו: ד"ה ראשון) מסבירים שני הסברים, מדוע בשומרים רבי מאיר מודה שניתן להתנות: "ויש לומר, דשאני התם כיון דריבתה תורה שומרים הרבה שומר חנם והשואל נושא שכר כו' יכול נמי כל אחד להיות לפי תנאו אי"נ שאני התם דחייבתו תורה שומר שכר על שלוקח שכר ושואל לפי שכל הנאה שלו ומשעבדים עצמם לכל הכתוב בפרשה הלכך במקום שאין משעבדים עצמם פטורים".

בתירוץ הראשון מסבירים התוספות, שכיוון שהתורה יצרה כמה 'דגמים' של שומרים, זו הוכחה לכך שלתורה 'לא אכפת' לשומר יבחר בין הדגמים השונים. התירוץ השני בתוספות הוא, שלמעשה התורה אינה מטילה חיוב על השומר, והדגמים של התורה הם למעשה אומדן דעתו של השומר, על מה הסכים להתחייב לבעל הבית. כיוון שכל החיוב נובע מאומדן דעתו של השומר, הרי שאם השומר אמר בפירוש שמעוניין בחיוב שונה, אין בעיה בכך.

נמצא, שאליבא דהתירוץ הראשון, חיובו של שומר הוא חיוב מן הדין - התורה מגדירה את חיובו, כשם שהיא מגדירה את חיובו של מזיק וכדומה. אולם, התירוץ השני אומר שחיובו של שומר הוא ביסודו של דבר התחייבות אישית, והתורה רק מגדירה את 'ברירת המחדל' עבור שומרים שונים.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

מי הוא שעלה שלא ברשות? ירד!

במסכת סנהדרין (דף יא, א) מובאים מעשים בגדולי ישראל שגילו יוזמה ותושיה, כדי למנוע בושה מאנשים אחרים. וזו לשון המעשה הראשון:

"תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. מעשה ברבן גמליאל שאמר: השכימו לי שבעה לעלייה, השכים ומצא שמונה. אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות? ירד! עמד שמואל הקטן ואמר: אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכת. אמר לו: שב בני, שב. ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך, אלא אמרו חכמים: אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה."

הסוגיה ממשיכה ומגלה ששמי שעלה שלא ברשות - היה איש אחר; אך שמואל הקטן רצה לרדת כדי שאותו האיש לא יתגלה ויתבייש. המעשה מגלה על אצילות הנפש של שמואל הקטן. אולם מצד שני, המעשה מעורר תמיהה עצומה על רבן גמליאל. מדוע רבן גמליאל תלה את הריבוי במספר הנוכחים - בכוונות זדון. אם מותר לתלמידים לעלות כדי "ללמוד הלכה למעשה", הוא היה צריך להניח שה"שמיני" שעלה שלא ברשות - עלה כדי "ללמוד הלכה למעשה". מדוע רבן גמליאל החליט שה"שמיני" עלה מתוך כוונת זדון, כדי להצטרף לבית הדין שמעברים את השנה. ואיך יתכן בכלל, שמישהו ירצה להצטרף לבית הדין במזיד, מבלי שהדבר יתגלה מייד בתחילת הדין?!

כאשר מעיינים בפסיקת הרמב"ם¹ נוסף קושי גדול. הרמב"ם כותב שראש הסנהדרין מזמין באופן אישי את הדיינים שיהיו בעיבור השנה. לשיטתו, לא יתכן שרבן גמליאל אמר אפילו את המשפט הראשון שבמעשה הזה - "השכימו לי שבעה לעלייה!!"

המחלוקת בין בתי המדרשות ביחס ל"עיבור השנה"

הפליאה שטמונה במעשה התמוה הזה - משמשת את חז"ל כאמצעי לרמוז לנו להעמיק ולהתבונן במשמעויות הסמליות שרמוזות בו.

"עיבור השנה" משמש כסמל באגדות חז"ל. במאמר "[רועי הבקר והיתר המכירה](#)" נידונו מעשים ב"רועי בקר" - "שעיברו את השנה". והתבאר שהמעשים אינם כפשוטם, והם דנים בשאלה האם הגיע כבר חודש "אדר" בשלב הגאולה. חודש זה הוא שלב שנראים בו עדיין סימני החורף של הגאולה - אך החלו להראות כבר סימני האביב של הגאולה. בשלב החורף של הגאולה - מופיע משיח בן יוסף; והוא מסמל גאולה בכוח האדם ולא מתוך בטחון בניסי הקב"ה. ואילו משיח בן דוד בא אחריו - בשלב האביב של הגאולה - והוא פועל באמצעות העמל בחוקי התורה ומתוך אמונה בנפלאות הקב"ה.

התבאר שהמעשים ב"רועי בקר" - "שעברו את השנה" מרמזים, שמנהיגי הצבור של משיח בן יוסף נוטים לקבל "היתרים" שונים כדי להקל במצוות השמיטה; והם סבורים שיחודש אדר של הגאולה עדיין לא הגיע; ומצבו הכלכלי של עם ישראל אינו מאפשר לו להקפיד בשמירת השמיטה. לעומתם, מנהיגי הצבור של משיח בן דוד נוטים לדחות את "היתרים" האלו; והם סבורים שיחודש אדר של הגאולה הגיע כבר; ומצבו הכלכלי של עם ישראל מחייב אותו להקפיד בשמירת השמיטה. את הזמן שיתפנה מעבודת הקרקע בשנת השמיטה צריך להשקיע בעבודת התורה².

נמצא שדיון סמלי ב"עיבור השנה" מרמז לדיון בשאלה - מי צריך לפעול כעת לקרוב הגאולה; משיח בן יוסף או משיח בן דוד.

משה רבך מלן ל'שבעה' ואת מוהלן ל'שמונה'

רבן גמליאל ביקש שישכימו לו 'שבעה' לעלייה והשכימו לו 'שמונה'. סמלים אלו מוזכרים גם בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים, כח):

" יתן חלק ל'שבעה' (קהלת יא, ב) - זה דור שמל משה ל-'שבעה', וְגַם ל'שמונה' (שם) - זה דור שמל יהושע ל-'שמונה'. אמר לו הקב"ה, משה רבך מלן ל'שבעה' ואת מוהלן ל'שמונה' שנאמר 'בַּעַת הַהִיא אָמַר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ וְגו' וְשׁוֹב מִלְּאֵת פְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִית' (יהושע ה, ב). לברית 'שנית' את מוהלן, לברית 'שלישית' אין את מוהלן."

בתורה נאמר (ויקרא יב, ג): "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשֵׁר עֲרָלְתוֹ". פשוט וברור - שמשה רבנו לא הפר את הציווי הזה, ולא מל את בני ישראל ברית מילה רגילה ביום השביעי. ה"מילה" שמוזכרת כאן היא ביטוי מושאל לפעולה שנועדה להכשרת אדם לקבלת מעלה מסוימת. המדרש מלמדנו, שבתקופת משה מעלת ה'שבעה' היתה המעלה שהתאימה לעם ישראל, ומשה רבנו הכשיר אותם לכך. אולם לאחר שבני ישראל נכנסו לארץ ישראל - מעלת ה'שמונה' היא המעלה שמתאימה לעם ישראל; ויהושע נצטווה להכשירם לכך.

הדרשה מזהה בין המספרים 'שנים' ו'שמונה', ובין המספרים 'שלוש' ו'שבעה'. הקבוצות הללו מופיעות בדרשה כסמלים ניגודיים. כאשר יהושע מתבקש למול את בני ישראל ל'שמונה' הוא מל אותם 'שנית', - מפני ש'שמונה' ו'שנים' הם בעלי אותה מהות. ולשיטת המדרש הזה 'שנית' מסמל דבר רצוי, ואילו 'שלישית' מסמל דבר שאינו רצוי.

במאמר "[המתמטיקה של רועי הבקר והצאן](#)", התבאר שספר שמואל מזהה את הכוח של משיח בן יוסף והגאולה בדרך הטבע - עם המספרים 'שלוש' ו'שבע'; והוא מזהה את הכוח של משיח בן דויד וגאולה בדרך האמונה והתורה - עם המספרים 'שנים' ו'שמונה'. לפי מה שהתבאר שם, המעשה ברבן גמליאל שביקש שישכימו לו 'שבעה' לעליה מרמוז, שרבן גמליאל נטה באותה השעה לגאולה בדרך הטבע ואילו שמואל הקטן התנגד לכך והוא רצה להביא את הגאולה בדרך האמונה והתורה.

ה'השכמה' אל ה'עליה' וה'גג'

רבן גמליאל ביקש "השכימו לי שבעה לעליה". הסמל של "השכמה" (ו"שכס") והסמל של "עליה" (ו"עלי" ו"גג") מודגשים בספר שמואל בתהליך המלכתו של שאול:

"... ולו הָיָה בֶן וְשָׂמוּ שְׂאוּל... מִשְׁכְּמוֹ וּמַעֲלָה גְבוּהַ מִכָּל הָעָם: ... וַתֵּאבְדֶּנָּה הָאֲתֹנוֹת... הִמָּה עֲלִים בְּמַעֲלָה הָעִיר... וַיַּעֲלוּ הָעִיר... וְהִנֵּה שְׂמוּאֵל יֹצֵא לְקִרְאָתְךָ לְעֹלוֹת הַבָּמָה: ... וַיַּעַן שְׂמוּאֵל אֶת שְׂאוּל וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הִרְאָה עֲלָה לְפָנַי הַבָּמָה... וַיִּתֵּן לָהֶם מְקוֹם בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהִמָּה כְּשֵׁלִישִׁים אִישׁ: וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל לְטֹבַח... וַיִּרְם הַטֹּבַח אֶת הַשּׁוֹק וְהָעֲלִיָּה וַיִּשָּׂם לְפָנַי שְׂאוּל... וַיִּרְדּוּ מִהַבָּמָה הָעִיר וַיִּדְבֵּר עִם שְׂאוּל עַל הַגָּג: וַיִּשְׁכְּמוּ וַיְהִי פְעֻלוֹת הַשְּׁחֵר וַיִּקְרָא שְׂמוּאֵל אֶל שְׂאוּל (הַגָּג) הַגָּגָה לֵאמֹר קוּמָה וְאֶשְׁלַחְךָ וַיִּקָּם שְׂאוּל וַיֵּצֵאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וְשְׂמוּאֵל הַחוּצָה: הִמָּה יוֹרְדִים בְּקִצָּה הָעִיר... וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת פֶּךָ הַשָּׂמֶן וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשְׁקֶהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי מִשְׁחָךְ הִי עַל נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד: בְּלִכְתָּךְ הַיּוֹם מֵעַמְדֵי וּמִצָּאת שְׁנֵי אֲנָשִׁים... וְחִלַּפְתָּ מִשָּׂם... וּמִצָּאוֹךְ שָׂם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים עֲלִים... אֶחָד נִשָּׂא שְׁלֹשָׁה גְדִיִּים וְאֶחָד נִשָּׂא שְׁלֹשֶׁת כְּפָרוֹת לֶחֶם וְאֶחָד נִשָּׂא גִבְלֵי זֵיץ... וְנָתַנּוּ לְךָ שְׁתֵּי לֶחֶם... שְׂבָעַת יָמִים תּוּחַל עַד בּוֹאֵי אֵלֶיךָ... וְהִנֵּה כְּהִפְנָתוֹ שְׁכְּמוֹ לְלֶכֶת מֵעַם שְׂמוּאֵל וַיִּהְיֶךָ לּוֹ אֶ-לֵהִים לֵב אַחֵר..."

שמואל היה גר במקום גבוה ורם שנקרא "רמה", והבמה שעליה ישבו "שלושים" ה"קרואים" היתה במקום הגבוה ביותר שם. המספר "שלושים" מרמז לגאולה בדרך הטבע. שאול הוזמן להיות בראש הקרואים הללו. גם בהמשך שמואל מדרך את שאול שהוא צפוי לפגוש במתח שקיים בין המספרים 'שנים' ו'שלוש'.

שאל מקבל מנה מיוחדת שנקראת "השוק והעליה". תרגום יונתן והפרשנים מסבירים ש"העליה" היא ה"ירך" שנמצאת "על השוק", ובחז"ל מובאות דיעות נוספות. אולם תהיה המנה הנוספת איזו שתהיה, הכתוב לא קורא למנה הנוספת בשמה המדויק, והוא מדגיש את האופן שבו היא הוגשה "השוק והעליה". הכתוב נוקט בדרך הזו, מפני שהוא רוצה להדגיש את צד ה"עליה" ככל האפשר.

גם בהמשך, כאשר הם יורדים אל העיר, שמואל מחפש מקום גבוה לדבר בו עם שאול, והוא מדבר עמו "על - הגג". והיום ששאל נמשח בו למלך מתחיל מ'השכמה', כאשר שמואל ממתין אחריה ל'עלות השחר' כדי ל"קרוא"³ לשאול אל 'הגג'. וכל זאת מתוך הבנה - ששילוחו לתחילת מלכותו יתחיל מ'הגג' (העליה)⁴.

שכס

ה'השכמה' מודגשת באופן נוסף. כאשר הכתוב מתאר את שאול הוא מתייחס באופן מיוחד אל ה"שכס" שלו - 'מִשְׁכְּמוֹ וּמַעֲלָה', וכן 'כְּהִפְנָתוֹ שְׁכְּמוֹ'.

הלשון 'כְּהִפְנָתוֹ שְׁכְּמוֹ' אומרת דרשני!! המילה 'כְּהִפְנָתוֹ' קשורה מבחינת המשמעות שלה למילה 'פְּנִים'. לכאורה צריך היה להיות כתוב "כְּהִפְנָתוֹ - פְּנִיו!!" מדוע הכתוב נוקט לשון 'כְּהִפְנָתוֹ' - 'שְׁכְּמוֹ'!! מדוע הכתוב מתעלם מה"ראש" וה"פנים" של שאול!!

ה'שכס' הוא החלק העליון שבגב, והוא חלק הגוף שבין הכתפיים. חלק זה הוא אמנם עליון ביחס לשאר חלקי הגוף, אולם הוא נמצא מתחת לעורף ולראש. כאשר מתבוננים על חלקי הגוף ממטה כלפי מעלה, החלק של ה'שכס' - מקדים את החלק של הראש. לפיכך, 'השכמה' - משמעותה 'הקדמה'.

יוסף הצדיק קשור באופן מיוחד לעיר שכס: "וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכָם אֶחָד עַל אַחֶיךָ..." (בראשית מח, כב); "וְנָאת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעִלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קְבָרוֹ בְּשְׁכָם..." (יהושע כד, לב). גם בתהליך הגאולה משיח בן יוסף 'משכים' ו'מקדים' את משיח בן דויד. משיח בן יוסף 'משכים' ועוסק בהקמת הקומה הגופנית של עם ישראל, ומשיח בן דויד בא אחריו ועוסק בהקמת הקומה הרוחנית.

משיח בן יוסף עוסק בבניית הגוף עד ה'שכס', ואחריו מגיע משיח בן דויד והוא בונה את הראש הרוחני, הראש שנותן חיות רוחנית לכל חלקי הגוף. שאול היה אמור למלא את תפקידו של משיח בן יוסף, ולכן הכתוב מדגיש אצלו את ה'שכס' ואת ה'השכמה'.

המשמעות הסמלית של "השכמה לעליה" היא שמי שצריך לעמוד "על" הצבור ולהנהיג אותו - הם אלו שהצד החזק שלהם הוא ה"שכס"; כלומר חייליו של משיח בן יוסף. לפיכך הכתוב מדגיש ששאל היה מתאים לתפקיד הזה מפני שהוא היה - 'מִשְׁכְּמוֹ וּמַעֲלָה'.

ה"מועד" של שמואל

הבנת תפקיד ה"השכמה" אצל שמואל מאירה באור אחר את פרשיית ה"איחור" של שמואל (שמואל א יג ה-יד):
"וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסְפוּ לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל... וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל כָּאוּ כִּי צָר לוֹ... וְשָׂאוֹל עֹדְדוֹ בַגִּלְגָל וְכָל הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו: (וַיִּחַל) וַיִּוָּחַל שְׁבַע יָמִים לְמוֹעֵד אֲשֶׁר שָׂמוּאֵל וְלֹא בָּא שְׂמוּאֵל הַגִּלְגָל וַיִּפֹּץ הָעָם מֵעֵלְיוֹ: וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל הַגִּשּׁוּ אֵלַי הֲעֵלָה וְהַשְׁלַמְתֶּם וַיַּעַל הָעֵלָה: וַיְהִי כִכְלֵתוֹ לְהַעֲלוֹת הֲעֵלָה וְהִנֵּה שְׂמוּאֵל בָּא... וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל מָה עָשִׂיתָ וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל כִּי נִפְץ הָעָם מֵעֵלְיָ וְאַתָּה לֹא בָאתָ לְמוֹעֵד הַיָּמִים וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפִים מִכְּמֶשׁ... וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֵל שָׂאוֹל נִסְכַּלְתָּ לֹא שְׂמַרְתָּ אֶת מִצְוַת ה' אֲלֵהֶיךָ אֲשֶׁר צִוְּךָ... וְעַתָּה מִמְלַכְתְּךָ לֹא תִקּוּם בְּקֶשׁ ה' לוֹ אִישׁ כְּלָבְבוֹ..."
הפרשיה מעוררת קושי. שמואל אמר לשאול אותות רבים, ובכללם גם את האות - "שְׁבַע יָמִים תִּוָּחַל עַד בּוֹאֵי אֵלֶיךָ". כל שאר האותות ששמואל מסר לשאול ביום הראשון למלכותו התקיימו (שמואל א י, ט): "... וַיָּבֵאוּ כָּל הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַהוּא". מדוע שאול לא חיכה עד לסוף היום השביעי כדי לקיים את ציווי שמואל, וכדי שיתקיים בו גם האות הזה? וכיצד אומר שאול לשמואל "וְאַתָּה לֹא בָאתָ לְמוֹעֵד הַיָּמִים", כאשר שמואל אכן הגיע ביום השביעי?
ומצד שני, מדוע שמואל העמיד את שאול בניסיון קשה? האם הוא לא ידע את מצוקתו של שאול?!

אולם לפי מה שהתבאר הפרשיה מוארת באור חדש. שאול ידע ששמואל "השכים" יחד עימו ביום הראשון למלכותו, זמן רב לפני עלות השחר - וזו היתה "השכמה" לעצם ה"השכמה". השכמה שמסמלת שותפות עם המלכות הראשונה של משיח בן יוסף - שאחראי על חלק הגוף שעד ה"שכם". ולפיכך הוא היה סבור ששמואל שייך לחייליו של משיח בן יוסף - וגם המועד שלו הוא ה"השכמה". ההשכמה היא - "לְמוֹעֵד אֲשֶׁר שְׂמוּאֵל".
וכאשר שמואל לא בא ב"השכמה" הוא טוען כלפיו - "וְאַתָּה לֹא בָאתָ לְמוֹעֵד הַיָּמִים"!!

אולם שמואל היה שייך לחייליו של משיח בן דוד, שפועלים להרכבת ה"ראש" הרוחני על ה"שכם". החלק של ה"ראש" "מאחר" - ומגיע אחרי ההשכמה של ה"שכם". שמואל "השכים" אמנם עם שאול ביום הראשון כדי לסייע לו בצעדיו הראשונים, אולם הוא היה שייך ל"ראש" הרוחני ש"מאחר". שמואל הודיע לשאול, שהצורך של חלק ה"שכם" לגלות הכנעה בפני חלק ה"ראש" הוא ציווי של ה'; ולא צווי פרטי של שמואל. מכיוון ששמואל לא גילה הכנעה בפני ה"ראש" ש"מאחר" - מלכותו לא תיכון.⁵

בסיכום המאמר נמצאנו למדים, שהמעשה התמוה ברבן גמליאל שביקש ש"שכימו" לו "שבעה" והשכימו לו "שמונה", מהווה מעשה סמלי שדן בשאלה - כיצד יש לפעול כדי להביא את גאולתם של ישראל. רבן גמליאל היה סבור שה"שבעה" שהם אלו ש"שכימו" ועוסקים בפעולות הגשמיות - הם אלו שמביאים את הגאולה. ואילו שמואל "הקטן"⁶ היה סבור שה"שמונה" שהם אלו שעוסקים בפעולות הרוחניות - הם אלו שמביאים את הגאולה. והסמלים שבמעשה הזה לקוחים מתוך ספר שמואל.

¹ "אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. כיצד, יאמר ראש בית דין הגדול לפלוני ופלוני מן הסנהדרין - 'היו מזומנין למקום פלוני שנחשב ונראה ונדע אם שנה זו צריכה עיבור או אינה צריכה'..." (קידוש החודש ד, ט)

² חז"ל מרמזים שמדובר במחלוקת בין בתי מדרשות באמצעות השימוש בסמל של "רועי בקר" ו"רועי צאן". מנהיגי הצבור שאוחזים בגאולה בדרך הטבע מכונים "רועי בקר", מפני שנאמר על יוסף - "בְּכֹר שׂוֹרוֹ הָדָר לוֹ". ומאידך, מנהיגי הצבור שמצדדים בגאולה בדרך התורה מכונים "רועי צאן", מפני שדויד שהיה קשור באופן מיוחד אל הצאן; ובנוסף לכך ה"צאן" אינה "בהמת עבודה". סמלים אלו מבוססים על ספר שמואל שמספר, שבבית שאול היו מכנים את אב-בית-הדין בתואר "אֲבִיר הָרְעִים" שמשמעותו היא "רועה רועי-הבקר". ספר שמואל מזהה את בית שאול באופנים רבים עם ה"בקר"; אך לעומתם, שמואל הנביא ודויד המלך מזוהים עם ה"צאן".

³ וזו הדגשה נוספת של ה"קריאה". בתחילה שאול יושב בראש "שלושים הקרואים" שיושבים במעלה הבמה; ולאחר מכן הוא "קרוא" לבדו לעלות אל הגג. במעשה שבירושלמי (סנהדרין פ"א ה"ב) נאמר: "מעשה ברבן גמליאל שאמר יקרני (קראו לי) שבעה זקינים לעליה", בירושלמי המילים "קראו לי" מחליפות את המילה "השכימו לי". והמילים "קראו לי" מרמזות שם לפרשיית המלכת שאול ולי"קרואים". המספרים שבעה ושלושה (שלושים) הם בעלי משמעות דומה, ולכן האגדות מחליפות בין "שלושים הקרואים" לבין ה"שבעה" שהיו "קרואים". אגדת הירושלמי מדגישה בהמשך את המספר "שנים", שהוא המספר ששמואל מדגיש בפני שאול כאשר הוא מושח אותו למלך.

⁴ וכאשר הרציתי את עיקרי הדברים בפני ידידי הרב מרדכי אברהמי, העירני שהראי"ה קוק כבר הדגיש את הנקודה החשובה הזו בתהליך המלכתו של שאול (סידור עולת ראייה, ר"ח רגלים וחגים, מגילה): "שאוּל... 'וְיָרִים מֵאֲגַג מֶלֶכּוֹ' - שקיבל מלכותו על הגג, שדיבר עמו שמואל שם..."

⁵ שאול הוא "רועה הבקר" ש"משכים", אך צריך לגלות הכנעה בפני ה"ראש" הרוחני ש"מאחר". וחוסר היכולת שלו להמתין ל"ראש" שמאחר - מהווה חזרה על חטא ה"עגל" (שמות לב, א-ז):

"וַיִּרְא הָעָם כִּי בִשֵׁשׁ מִשֶּׁה לָרְדָת מִן הָהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהָרָן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים... וַיִּקַּח מִנֶּדֶם וַיַּצַּר אֹתוֹ בְּחָרָט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסֶּכֶה... וַיִּקְרָא אֶהָרָן וַיֹּאמֶר חַג לְה' מִחָר: וַיִּשְׁפִּימוּ מִמִּחְרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּגִּשּׁוּ שְׁלָמִים וַיִּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׂתוּ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק: " במאמר "מלחמת בית הילל ובית שמאי" התבאר שחטא ה"עגל" מסמל אצל חז"ל את תליית הביטחון בהשתדלות טבעית ולא בהשתדלות באמונה ובתורה. ולפי מה שהתבאר, אפשר לומר שאהרון ניסה למצוא מקום להשתדלות הזו - בתנאי שאול שעוסקים ב"עגל" יגלו הכנעה בפני מי שאוחז ב"תורה" ו"מאחר". אולם הם שיבשו את התוכנית של אהרון ו"השכימו" ולא המתינו למשה ש"מאחר". שמואל רצה לחזור על המהלך של אהרון; ולפעול לכך, שאול שעוסקים ב"עגל" יגלו הכנעה בפני מי שעוסק ב"ראש" הרוחני. אולם שאול "השכים" ולא המתין לשמואל, ולא תיקן את חטא העגל.

⁶ "הקטן" הוא ה"שמיני" שמתאים לתפקיד יותר מה"שבעה"; ושמואל "הקטן" סבור שאפשר להמליך את ה"שמיני" "הקטן" עוד לפני שממליכים את שאול ואת אלו ששייכים ל"שבעה" (שמואל א טז י-ב): "וַיַּעֲבֵר יִשְׂרָאֵל שְׁבַע יָמִים לְפָנָי שְׂמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֵל יְשִׁי לֹא בָחַר ה' בְּאֵלֶּה: וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֵל יְשִׁי הַתְּמֹנֶה הַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר עוֹד שָׂאֵר הַקָּטָן וְהִנֵּה רָעָה בְּצִאֵן וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֵל יְשִׁי שְׁלַח וַיִּקְחֵנוּ כִּי לֹא נִסְבַּע עַד בָּאוּ פֶה: וַיִּשְׁלַח וַיָּבִיאוּהוּ וְהוּא אֲדָמוֹנִי עִם זֶפֶה עֵינָיִם וְטוֹב רַאִי וַיֹּאמֶר ה' קוּם מִשְׁחָהוּ כִּי זֶה הוּא: "

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Vienna, Austria

וינה, אוסטריה

ניסן תשנ"ג

דואל (דו-קרב) בהלכה

שאלה

מה דינו של דואל בהלכה? יש שני סוגים של דואל.

1. אם ראובן מעליב את שמעון, שמעון דורש ממנו דו-קרב בנשק שלא יכול להרוג אבל יכול לפצוע. הם נלחמים עד שאחד מהם נפצע או רוצה לגמור את הקרב.
2. בארגוני סטודנטים עושים קרב ברומחים בלי סבה אחרת מאשר להראות אומץ. הקרב נגמר כשאחד מהם נפצע. הערה היסטורית: היו ארגוני סטודנטים, גם יהודים, שנהגו לעשות דואלים. גם הרצל היה חבר באחד מהם.

תשובה

אין לערוך דו-קרב (DUEL) אשר בו יכול אחד הצדדים להיפצע, מאחר שאין זה מדרכי ישראל, אשר שלושה סימנים יש בהם: רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים¹. ואבנר בן נר שר צבא שאול שהיה צדיק² נהרג משום שעשה דמם של נערים שחוק³. ואף לצורך הפגנת אומץ - כבר מחו חכמי ישראל בבר כוכבא על כך שעשה "מבחני אומץ" אכזריים לחייליו⁴. מעשה הדו-קרב עצמו, אם יכול אחד מן הצדדים להיפצע ממנו, אסור משום שמסכן עצמו⁵ וגורם לעצמו חבלה⁶, ואסור משום שחובל בחבירו, שאפילו חבלה ברשות אסורה⁷. אסור לחבול בחבירו גם כדי לתבוע את עלבונו⁸.

¹ יבמות עט ע"א.

² בראשית רבה פב, ד.

³ ויקרא רבה כו, ב.

⁴ איכה רבה פ"ב, ד.

⁵ עיין שבת לב ע"א "לעולם אל יעמוד אדם במקום הסכנה", "נודע ביהודה" תנינא (סי' י') ו"אגרות משה" (חוי"מ ח"א סי' קד).

⁶ ב"ק צ ע"ב, "החובל בעצמו, אף על פי שאינו רשאי - פטור", הרי"ף והרא"ש וכן הרמב"ם (פ"ה מהל' חובל ומזיק ה"א) פסקו זאת להלכה, והרמ"ה, הביאו הטור בסי' תכ, סובר שמותר לחבול בעצמו, ובי"פרישה" (אות כא) כתב שאף לדעת רמ"ה מותר דוקא במעלה ארוכה. מרן בשו"ע חוי"מ (סי' תכ סעיף לא) פסק כרי"ף ורא"ש, והוא איסור דאורייתא, עיין "שדי חמד" (ח"א מערכת הכללים אות מ, עמ' 213 ואות מא, עמ' 27), ועיין "יביע אומר" (ח"א יו"ד ח"ג) בדעת מרן ה"בית יוסף" בזה.

⁷ בראשונים מפורש (בשו"ת הריב"ש סי' תפד) לאיסור, וכן משמעות תשובת הרא"ש (כלל קא סי' ו) בעניין שנים המתאבקים. והסברה בזה פשוטה שאם לחבול את עצמו אין לו רשות, אין אדם רשאי לתת לחבירו רשות לחבול בו ("אגרות משה" או"ח ח"ג סי' עח), וכן מפורש בשו"ע הרב (הל' נזקי גוף ונפש סעיף ד) "אסור לאדם להכות את חבירו אפילו אם הוא נותן לו רשות להכותו, כי אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו". אכן לדעת רמ"ה הנ"ל המתיר חבלה בעצמו יתכן שאף לחבירו יכול לתת רשות לחבול (עיין שו"ת "משפטי שמואל" סי' סו ועיין "מוריה" אלול תשל"א, עמ' ק והלאה). וכשיטתו נראה באחרונים מהרלב"ח בקונטרס הסמיכה, הביאו הרב "שדי חמד" במערכת הכללים (ח"א כלל מ הנ"ל) שמותר, ויתכן להבין כן בדעת ה"מנחת חינוך" (מצוה מח). דעת אחרוני דורנו כפסק השו"ע לאסור, ראה "חזון איש" (חוי"מ סי' יט ס"ק ה) ו"אגרות משה" הנ"ל.

⁸ עיין סי' תכא סעיף יב ברמ"א, ושם כל מה שהותר הוא ביושים נגד ביושים, וכן ב"ים של שלמה" (ב"ק פ"ח סי' מב) לעניין הכאה על ביוש שחייב שם ממון.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי השלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!! שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 400 ₪ במקום 480 ₪